

Ondokuzuncu Yüzyılda Sultanahmet Meydanı

*

Sultanahmet Square In The Nineteenth Century

Nurcan Yazıcı

Özet

Sultanahmet Meydanı, tarih boyunca meydan olma özelliğini korumuştur. İstanbul'un sosyal ve törensel yaşamının en önemli mekanlarından olan meydan, Bizans Dönemi araba yarışlarının yapıldığı; Osmanlı Dönemi'nde at yarışları, cirit oyunları, törenler, düğünler ve şenliklerin yanı sıra ayaklanmaların olduğu bir alandır. XVIII. yüzyılın sonunda, önceki dönemlere oranla, şenlikler anlamında önemini kaybeden alan XIX. yüzyılda tekrar ilgi odağı olmuştur. Bu yüzyılın ortalarından itibaren, meydana anıtlarda arkeolojik incelemeler ve koruma çalışmalarına başlanmıştır. Ayrıca meydanın düzensiz ve etrafının molozlarla dolu olduğu görülerek birtakım çalışmalar yapılmıştır. İstanbul'un ilk parkı 1854'te burada düzenlenmiştir. Sultanahmet Meydanı, 1863 yılında açılan, ilk Osmanlı sergi binasına ev sahipliği yapmıştır. Örne Sütun'un Osmanlı Dönemi'nde tespit edilebilen restorasyonu da bu yüzyılda yapılmış, arşiv belgelerine göre 1895 yılı ortalarında tamamlanmıştır. Meydanın düzenlenmesi konusundaki en önemli çalışmalar, kuzey ucuna inşa edilen ve 1901 tarihinde açılışı yapılan Alman Çeşmesi'nin inşaa sürecinde olmuştur. 1899 tarihli belgelerde, meydanla ilgili yapılacak çalışmalar sıralanmıştır. Bu makalede, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeler kullanılarak Sultanahmet Meydanı'nın XIX. yüzyıldaki durumu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Sultanahmet Meydanı, 19. yüzyıl, Alman Çeşmesi, sergi, saat kulesi, obelisk*

Abstract

Sultanahmet Square has always been a square throughout the history. This square, one of the most important venues of Istanbul's social and ceremonial life, was the site for the chariot races; it was the home for horse races, polo games, ceremonies, wedding festivals and public entertainment as well as riots. By the end of the eighteenth that century the square had lost its importance for festivities in comparison to preceding centuries but in the nineteenth century it became the focus of attention again. About the middle of the century, archaeological investigations and restoration of the monuments here started. In addition, it was seen that the square was not tidy and full of rubble around; thus, some work was done. Istanbul's first park created in 1854. Sultanahmet Square hosted the first Ottoman exhibition building that was inaugurated in 1863. Ottoman restoration of the Colossus as evidenced in the archive documents was completed about the middle of 1895. The most important landscaping work at the square was conducted during the course of the construction of the German Fountain which was inaugurated in 1901. The documents dated, 1899, lists the work to be done at the square. This paper traces the history of the Sultanahmet Square in 19th century using primary documents from the Ottoman State Archive.

Keywords: *Sultanahmet Square, 19th century, German Fountain, exhibition, clock tower, obelisk*

Giriş

Hipodrom ya da Atmeydanı olarak bilinen Sultanahmet Meydanı, tarih boyunca meydan olma özelliğini korumuştur. İstanbul'un sosyal ve törensel yaşamının en önemli mekanlarından olan bu meydan, Bizans Dönemi araba yarışlarının yapıldığı; Osmanlı Dönemi'nde at yarışları, cirit oyunları, törenler, düğünler ve şenliklerin yanı sıra ayaklanmaların olduğu bir alandır.

Sultanahmet Meydanı (1), Osmanlı Dönemi yazışmalarında yer alan ifadeyle "asıl İstanbul şehrinin" kamusal alanıdır. Sultan Ahmet Külliyesi'nin inşasından sonra yazışmalarda daha çok Sultanahmet Meydanı olarak geçmeye başlayan bu alan, XVIII. yüzyılın sonunda, önceki dönemlere oranla, önemini kaybetmekle birlikte XIX. yüzyılda tekrar ilgi odağı olmuştur (**Resim 1**). Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında, birçok etkinliğe sahne olan meydanda, bu dönemde birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu makalede, meydandaki düzenlemeler ile meydanın XIX. yüzyıldaki önemi, yazılı kaynaklar ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeler yardımıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Resim 1. XIX. yüzyılın başında Sultanahmet Meydanı. (Kaynak: MELLING, A. I. (1819) *Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore*, Paris)

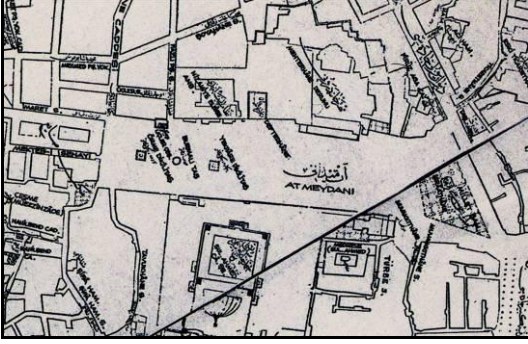
Sultanahmet Meydanı, XIX. yüzyılın başlarında yeni kurulan ordunun talim alanı olmuştur. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye birliklerinin bir süre burada talim yaptıkları bilinmektedir (Sakaoğlu, 1993: 416).

Sultanahmet Meydanı ve Millet Bahçesi

Sultanahmet Meydanı, İstanbul'da Batılı anlamda ilk parkın, halka açık bahçe düzenlemesinin yapıldığı alandır (**Resim 2**). 1854 yılında yapılan ve meydanın kuzey ucunda, Divanyolu'nun başlangıcında bulunan park üçgen bir alanı kaplamaktadır (Yaltırık, 1994: 223). Dönemin fotoğraflarında görülebilen bu park düzenlemesinin etrafı ahşap perdelerle ve ağaç sıralarıyla çevrelenmiş; ortasına da kırma çatıyla örtülü bir pavyon yerleştirilmiştir. Üç köşede kapıların bulunduğu park alanında yeşillendirmelerle çevre düzenlemeleri yapılmıştır. Bu park daha sonra Millet Bahçesi adıyla anılmıştır. Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi, 1872 senesi olaylarını anlatırken, Sultanahmet Meydanı'nda Zabtiye Müşiri Hüsnü Paşa'nın girişimiyle bir umumi bahçe düzenlendiğini belirterek,

...İstanbul'un göz önünde bulunan böyle lâtif bir mevki'in letâfet-i tabiiyyesi tezâyüd etmiş ve Dâ'ire-i Zabtiyye için bir menfeat-ı dâime husule getirilmiştir... Bağçe-i umûmî ta'bîri meydanda iken ecnebi lügati mürecimi Millet Bağçesi denilmesi Demir-yol lâfzı durur iken Şömendöfer isminin kullanılması ta'accüb olunur ahvâldendir (Aktepe, 1990: 13)

demektedir. İstanbul'un göz önünde bulunan güzel bir yerinde, Hüsnü Paşa'nın girişimleriyle düzenlenen bu bahçenin, daha sonra Millet Bahçesi şeklinde değiştirilmesine vakanüvisin yaptığı eleştiri dikkat çekicidir.

Resim 2. XIX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Ayverdi Haritası'nda Sultanahmet Meydanı.
(Kaynak: AYVERDİ, E. H. (1958) 19. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul)

1890 yılında, Millet Bahçesi'nin genişletilmesi düşünülmüştür (**Resim 3**). 9 Eylül 1306 (21 Eylül 1890) tarihli belgeye göre, Şehremaneti idaresinde bulunan Millet Bahçesi'nin Mekteb-i Sanayi önüne kadar genişletilerek umumi bir bahçe haline getirilmesi istenmiştir. Mekteb-i Sanayi'ye gelir getirmek üzere yapılan mevcut barakaların kaldırılması ve yeniden düzenlenerek genişletilmesi planlanan bahçenin her iki ucuna mektebin ürünlerinin satılması için dükkanlar yapılması, bahçenin de mektep idaresine bırakılması hakkında Ticaret ve Nafia Nezareti'nden bir yazı yazılmıştır. Daha sonra Sultanahmet Meydanı'nın bahçe haline getirilmesinin uygun olmayacağı anlaşılmıştır (Ergin, 1995: 3896-3897).

Resim 3. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Sultanahmet Meydanı'nın kuzey yönü ve Millet Bahçesi.
(Kaynak: ELDEM, S. H. (1979) İstanbul Anıları/ Reminiscences of Istanbul, İstanbul)

Sultanahmet Meydanı ve Sütunları

Sultanahmet Meydanı ile ilgili düzenleme çalışmaları XIX. yüzyılın ortalarında gündeme gelmiştir. Abdülmecid Dönemi'nde, meydanın düzensiz ve etrafının molozlarla dolu olduğu görülerek birtakım çalışmaların yapılması düşünülmüştür. XVIII. yüzyılın sonunda, Carbognano tarafından meydanın ve burada bulunan anıtların detaylı tanımlamaları yapılmış; buranın seviyesinin, eski yapıların yıkılması sonucu çıkan molozla ve Sultanahmet Camii temellerinden çıkan toprakla yükselmiş olduğu belirtilmiştir (Carbognano, 1993: 55-57). XIX. yüzyılın ortalarından itibaren meydana bulunan Dikilitaş, Burmalı/Yılanlı Sütun, Örme Sütun için inceleme ve koruma çalışmaları başlatılmıştır. 1845'te R. Lepsius Dikilitaş üzerinde çalışmış; 1848'de Fossatiler'in çalışmaları sırasında yılan kafası heykeli bulunmuş; 1855'de bir Fransız mühendis ve sonra da C. Thomas Newton tarafından Burmalı/Yılanlı Sütun'da kazı yapılmıştır (Müller-Wiener, 2007: 69).

XIX. yüzyılın ortalarında, bu meydandaki Burmalı Sütun'un etrafı 1,5 kulaç, Dikilitaş'ın etrafı 2 kulaç kazılarak sütunların etrafı açılmıştır. Daha sonra bu eserlerin etrafı parmaklıkla çevrilerek düzenlenmiştir (Cezar, 1995: 228, 230). 1856 yılında yapılan bir yazışmada, Atmeydanı'nda bulunduğu belirtilen Burmalı/Yılanlı Sütun'un esasını görmek için burasının kazıldığı belirtilmiştir.

...işbu direğin esası hazır-ı meydana çıkarılmış olduğu halde tekrar kapatılmış mürûr-ı vakt ile derûn-ı hâkda kalacak mahallinin bilahare çürümesine müceb olacağı ve böyle asar-ı kadime-i nadirenin fenalaşmasına müstelzîm olacak bir halde bırakılması layık olmayacağı cihetle zıkr olunan direğin ta esasından yukarıya kadar etrafına duvar yaptırılarak üzerine demir parmaklık konulub ve diğer iki büyük dikili taşların dahi etrafı hafr ile esası meydana ihraç olarak demir parmaklık ile çevirilip muhafazaları...(BOA., İ.DH., 341/22429, 17 Receb 1272/24 Mart 1856)

uygun olacağı ifade edilmiştir. Burmalı Sütun ve diğer sütunların, yapılan keşfe göre bu yolda tamiri istenmiştir. İngilizler tarafından yapılan hafriyatla açılıp tekrar kapatılan ve Burmalı Direk olarak tanımlanan Burmalı Sütun'un, geçen zamanla toprak içinde kalacak kısmının çürümesine sebep olacağı belirtilerek sütunun temelinden yukarıya kadar etrafına duvar yaptırılarak üzerine demir parmaklık konulması istenmiştir. Aynı tarihte, diğer iki anıtın da etrafının kazılıp ortaya çıkarılması ve demir parmaklıklarla çevrilerek muhafaza altına alınması kararlaştırılmıştır (**Resim 4**).

Resim 4. XIX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen fotoğrafta Sultanahmet Meydanı'nın bir bölümü. (İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi. Foto No: 90763.0034)

Sultanahmet Meydanı ve Sergi-i Umumi-i Osmani

Sultanahmet Meydanı, 1863 yılında, ilk Osmanlı sergi binasına ev sahipliği yapmıştır. Avrupa'da XVIII. yüzyılın sonlarında ulusal boyutta, küçük ölçekli olarak başlayan sergiler, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nin de dahil olduğu uluslararası fuarlar haline dönüşmüşlerdir (Allwood, 1977: 180-185). Bu sergilerin Osmanlı Devleti'ndeki ilk örneği 1863 yılında İstanbul'da, Sultanahmet Meydanı'nda açılan Sergi-i Umumi-i Osmani'dir (Yazıcı, 2010: 128-151; Önsoy, 1983: 195-235). Sergi-i Umumi-i Osmani için önce mevcut yapılara bakılmış, "hatıra gelebilen bazı ebniye-i mevcûde muayene olunmuş ise de mevcûd ebniyede bu işe elverişli bir mahal-i münâsib bulunamayarak yeniden bir ekpozisyon inşâsından başka çare ve imkân hatıra gelmediği cihetle" (BOA., İ.MMS., 39/1604, 23 Cemâziye'l-evvel 1279/16 Kasım 1862) yeni bir binanın inşasına karar verilmiştir. Sultanahmet Meydanı'nda yeni, geçici bir sergi binası inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Sergi yapıları, ana bina ile yabancı katılımcılar için tahsis edilen ek bina olmak üzere iki ayrı binadan oluşmaktadır. Ana bina, Dikilitaş ile o dönemde mevcut olmayan Alman Çeşmesi arasındaki alana yapılmıştır. Yabancı katılımcılara ait ek bina ise Dikilitaş'la Örme Sütun arasına inşa edilmiştir. Yılanlı Sütun ise bu ek binanın içinde kalmıştır.

Sergi-i Umumi-i Osmani binasının Sultanahmet Meydanı'nda yapılmış olması, çevre düzenlemeleri açısından da etkili olmuştur. 1863 yılı başında, Sultanahmet Meydanı'nda inşasına başlanmış olan sergi binasının etrafının düzenlenmesi için çalışmalar başlatılmış; kaldırımların döşenmesi ile çevre düzenlemesi yapılmıştır (BOA., A.MKT.MHM., 252/58, 21 Receb 1279/12 Ocak 1863). Sergi, 28 Şubat 1863'te; ek bina ise 1,5 ay gecikmeyle, 13 Nisan 1863'te açılabilmiştir. Sergi-i Umumi-i Osmani binasının mimarlığını Bourgeois, iç dekorasyonunu ise Léon Parvillée yapmıştır. Yapıyla ilgili adı geçen üçüncü bir isim de Montani Efendi'dir

(Empire Ottoman, 1863, 13, 26; Yazıcı, 2010, 136-138). Sergi yaklaşık beş ay açık kalmış olmakla birlikte, inşa edilirken kalıcı olması düşünülmeyen sergi binası kaldırılmamış; birkaç yıl daha yerinde kalmıştır. Sergi-i Umumi-i Osmani binasının, Nisan 1865'te kaldırılması, "mahallinin tanzim ve tesviyesi" gündeme gelmiştir (BOA., A.MKT.MHM., 329/85, 22 Zilkade 1281/18 Nisan 1865). 1866 yılı başında yapılan bir yazışmaya göre, 1867 yılında Paris'te açılması planlanan sergiye gönderilecek eşyanın "*Sultanahmed Meydanı'ndaki Sergi-i Osmani'de tanzîm ve tertîbi*" uygun görülmüştür (BOA., A.MKT.MHM., 350/63, 23 Şevvâl 1282/ 11 Mart 1866). Bu bilgi, binanın hemen kaldırılmadığını göstermektedir. Meydan, tarihi boyunca toplu etkinliklere sahne olmuş bir alandır. Bu bağlamda, sergi binasının, o tarihe kadar birçok toplu etkinliğe sahne olan Sultanahmet Meydanı'nda inşa edilmesi önemlidir.

Sultanahmet Meydanı'nda Saat Kulesi Düşüncesi

Sultanahmet Meydanı, II. Abdülhamid Dönemi'nde, İstanbul'da saat kulesi inşa edilmesi düşünülen alanlardan biri olmuştur. 1884'te, Sultanahmet Muvakkithanesi'nin önünde, yani Sultanahmet Meydanı'nın kuzeydoğu ucunda bir saat kulesinin inşası gündeme gelmiştir (**Resim 5**). Bu tarihte İstanbul'da iki saat kulesinin inşa edilmesi düşünülmüş; bu kulelerden biri için Beşiktaş Meydanı, diğeri için ise Sultanahmet ve Ayasofya meydanlarına nazır konumda olan Sultanahmet Muvakkithanesi'nin önü önerilmiştir. Sultan Ahmet Külliyesi'nin bir parçası olan Sultan Ahmet Türbesi'nin köşesinde yer alan muvakkithane, daha önce burada bulunan sebilin yerine XIX. yüzyılda inşa edilmiştir (Çobanoğlu 1998: 68-70).

Resim 5. Sultanahmet Meydanı'nın kuzey ucu. Saat kulesi inşa edilmesi düşünülen Sultan Ahmet Muvakkithanesi'nin önü ve 1901 tarihli Alman Çeşmesi. (Foto: Nurcan Yazıcı, 2010)

1884 tarihli belgede, İstanbul'da uygun yerlere birer saat konulmasının kararlaştırıldığı; bu amaçla şimdilik iki saat satın alındığı bildirilmiştir (BOA., İ.DH., 940/74403, 2 Zi'l-hicce 1301/23 Eylül 1884). Bu iki saatin nereye konulacağına dair iki farklı görüş beyan edilmiştir. Birinci görüş, Beyazıt Meydanı'ndaki Daire-i Askeriye'nin ana kapısının iki yanındaki mevcut saatlerden birinin değiştirilmesi; ikinci saatin ise Tophane Meydanı'nda bulunan saat kulesindeki mevcut saatin üstüne konulması yönündedir. Bu iki saatin nerelere konulacağı yönündeki ikinci görüşte ise; saatlerden birinin Sultanahmet ve Ayasofya Meydanlarına nazır bir konumda bulunan Sultanahmet Muvakkithanesi önüne bir saat kulesi inşa ettirilerek buraya takılması önerilmiştir (BOA., İ.DH., 940/74403, 16 Rebî'ü'l-âhir 1302/3 Şubat 1885). Sonraki tarihlerde, Sultanahmet Muvakkithanesi'nin önüne ve Beşiktaş Meydanı'na "gotik usulde" yapılmasına karar verilen kulelerle ilgili birtakım ayrıntıların belirlenmesine karar verilmiştir (BOA., DH.MKT., 1376/59, 9 Safer 1304/7 Kasım 1886). Yazışmalarda bahsi geçen Sultanahmet Meydanı'na nazır konumdaki muvakkithanenin önüne inşası planlanan saat kulesinin yapılmadığı, bu düşüncenin hayata geçirilmediği anlaşılmaktadır. Yine de İstanbul'da bir saat

kulesi inşa edilmesi düşünöldüğünde ilk hatıra gelen yerlerden birinin Sultanahmet Meydanı, bu meydanın kuzeydoğu köşesinin olması meydanın bu tarihteki önemini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Sultanahmet Meydanı ve Örne Sütun'un Tamiri

1889'da Sultanahmet Meydanı'nda bulunan Örne Sütun/Dikilitaş'ın tamiri gündeme gelmiş, bu bağlamda birtakım çalışmalar yapılmıştır (**Resim 6**). Arşiv belgelerinden, bu anıtın tamir süreci takip edilebilmektedir. 1889 tarihli yazıda, Sultanahmet Meydanı'ndaki "âsâr-ı atfıkadan" olan Mekteb-i Sanayi önündeki Dikilitaş'ın yıkılmak üzere olduğu belirtilmektedir (BOA., DH.MKT., 1607/65, 18 Receb 1306/20 Mart 1889). 1889 yılı başında, yıkılmak üzere olduğu belirtilen Dikilitaş'ın 4 yıl aynı durumda kaldığı anlaşılmaktadır. Nitekim 18 Mart 1893'de, Müze-i Hümâyûn'a yazılan,

Sultanahmet Meydanı'nda muntazam taşlardan birbiri üzerine yığma olarak yapılmış olan Dikilitaş'ın üst başından dokuz metre aşağısının taşları mürûr-ı zemânla parça parça düşüp nısf-ı miktarı kaldığı gibi üst tarafı dahi meyl ederek hal-i tehlikede bulunulmağa ve bunun def-i mahzuru müze-i hümâyûna

ait olduğuna dair Şehremaneti'nden gelen yazıda taşın durumu ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Burada, Dikilitaş'ın üst tarafından 9 metre aşağısının taşlarının zamanla aşınarak parça parça düştüğü ve yarı kısmının kaldığı; üst tarafının eğilerek tehlikeli bir durum gösterdiği belirtilmektedir (BOA., MF.MKT., 164/48, 29 Şa'bân 1310/18 Mart 1893). Bu yazışmalar sonucunda Dikilitaş'ın ilk incelemesi ve mevcut durumunun tespiti, Sanayi-i Nefise-i Şahane Mektebi'nin mimari hocası A. Vallaury tarafından yapılmıştır. Maarif Nezareti'nden Şehremaneti'ne yazılan 6 Mayıs 1893 tarihli yazıda,

Sultanahmet Meydanı'ndaki Dikilitaş'ın üst tarafı meyl ederek hal-i tehlikede bulunduğuna dair 24 Şaban 310 tarihli tezkire-i aliye emanet-penâhîleri Müze-i Hümâyûn müdüriyet-i aliyesiyle Meclis-i Maarif'e lede'l-havale mezkûr taş mebâni-i kadîmeden ve ezkâr-ı tarihiyenin en birincilerinden olmak cihetiyle Sanayi-i Nefise-i Şahane fenn-i mimâri mualimi mösyö Valori marifetiyle muayene-i lazimesi icrâ ettirilerek kısm-ı âlisinin takriben on metre kadar bir mahalli el-yevm iyâb halde bulunmakta ise de bu kısmın altında bulunan bir iki duvar tabakasının mürûr-i zemân ve tesirât-ı hevaya ile aşınmasından dolayı kısm-ı ulyâsının bir tarafa temâyül ettiği anlaşıldığına bunun etrafına bir iskele kurularak kısm-ı mahsûsu teşkil eden taşların her parçası üzerine birer numero vazıyla aşağı indirilmek ve tekrar her taşın yerine vazı ile heyet-i asliyesine halel gelmek üzere tahkîm (BOA., MF.MKT., 167/37, 19 Şevvâl 1310/6 May 1893)

edilmesi istenmiştir. Kısaca, önemli tarihi eserlerin başında gelen Sultanahmet Meydanı'ndaki Dikilitaş'ın gerekli incelemesi yapılmıştır. Bu inceleme sonucunda, üst taraftan yaklaşık 10 metre kadar kısmı iyi durumda olmakla birlikte bu kısmın altında bulunan bir iki duvar tabakasının geçen zaman ve iklimsel etkilerle aşınmış olmasından dolayı bir tarafa doğru eğildiği anlaşılmıştır. Dikilitaş'ın etrafına iskele kurularak, üst kısımdaki taşların aşağı indirilmesi, aşınmış olan kısım onarıldıktan sonra tekrar her taşın yerine konulması şeklinde tamiratın yapılması istenmiştir. Böylece anıtın orijinaline zarar verilmeyecek; Dikilitaş aslına uygun bir şekilde sağlamlaştırılacaktır.

Resim 6. 1878 tarihli fotoğrafta Sultanahmet Meydanı.
(İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi. Foto No: 90672.00178)

Yıkılmak üzere olduğu belirlenen Dikilitaş/Örme Sütun'un tamirine başlanması zaman almıştır. Konu ile ilgili yazışmaların uzun süre devam ettiği anlaşılmaktadır. 1899'da karar verildiği anlaşılan Örme Sütun'un tamirine 1894 yılı sonlarına doğru başlanabilmektedir. Anıtın tamiratının 1894 yılı sonuna kalmasının nedeni, 10 Temmuz 1894'te İstanbul'da yaşanan deprem olmalıdır.

Örme Sütun'un tamirinde, Topkapı tarafındaki surdan düşen taşların kullanılması düşünülmüştür. Şehremini'nin 3 Ekim 1894 tarihli yazısında,

Sultanahmed Meydanı'nda olub Maarif Nezareti'nce bu kere tamiratına mübaşeret edilmiş olan Dikilitaş'ın mürur-ı zaman ile aşınarak mahv u zâyi' olmuş olan taşlarının yerine konulmak üzere Topkapı etrafındaki surdan yıkılıp müddet-i medide dibinde kalan taş parçalarının alınması kararlaştırılmış olduğu (BOA., Y.PRK.,ŞH., 5/41, 2 Rebi'ü'l-âhir 1312/3 Ekim 1894)

bildirilmiştir. Kısaca, Dikilitaş'ın zamanla aşınarak harap olmuş olan taşlarının yerine konulmak üzere, Topkapı etrafındaki surdan yıkılıp uzun zaman dibinde kalan taş parçalarının alınması kararlaştırılmıştır. Anıtın tamirinde kullanılmak üzere Topkapı surlarından düşen taş parçalarının seçilmesinin nedeni, 29 Eylül 1894 tarihli yazıda açıklanmıştır. Örme Sütun/Dikilitaş'ın, zamanla yıpranmış olan taşlarının, kendi cinsinden olmak üzere küfeki taşıyla tamamlanması gerekmektedir. Bu taşların (Dikilitaş'ta kullanılan cinsten taşların) aslına/orijinaline benzetilebilecek taş olmadığı için başka tarihi yapılarda kullanılmış olan taşların sağlanması uygundur. Bu amaçla, onarımda kullanılabilecek tarzdeki taşların Topkapı etrafında, surdan yıkılıp düşen ve uzun zaman burada kalmış olan parçalar arasından seçilerek alınması ve nakledilerek gerekli kullanıma göre yerine konulması uygun görülmüştür (BOA., MF.,MKT., 199/17, 17 Eylül 1310/29 Eylül 1894). Örme Sütun/Dikilitaş'ın tamirâtı 1895 yılı ortalarında tamamlanmıştır. Anıtın tamirâtının nasıl yapıldığı, 8 Temmuz 1895'te, Müze-i Hümayun müdürü Osman Hamdi Bey tarafından, Maarif Nezareti'ne yazılan yazıda detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

...çakeranemin nezaretiyle tamirine devam olunmakta olan dikilitaşın hitâm-ı tamirat ve tahkîmâtı bu kere müyesser olmuştur. Mezkûr taşın kaidesinde mahkûk rûmi ibâre kitabe-i tarihiyeden istidlâl olunduğuna göre bundan bin sene evvel Kostantin Porfirrojenet tarafından tamir ettirilip ondan sonra tamir vukuna dair bir işarete tesadûf edilememiş ve mürûr-i a'sâr ile nısfundan yukarısı mihverinden haylice meyl edip muhâtara bir dereceye gelmiş idi evvel be evvel o kısm-ı mâilin taşları aşağı alınıp ve üzerlerine numero vaz ettirilip kısm-ı süflâca lazım'ül-ifâ görülen termîmât ve tahkimâtın icrâ-yı ikmâliyle beraber mezkûr taşlar numara tertibiyle yerli yerlerine vaz' ve nihayet muhtaç surette imlâ edilip eser-i mezkûrun hali hazırı heman ma'mûrin-i asliyesine muadil bir dereceye iktirân ettirilmiş (BOA., MF.MKT., 199/17, 15 Muharrem 1313/8 Temmuz 1895)

denilmektedir. Özetle, Osman Hamdi Bey'in nezaretinde, Dikilitaş'ın tamirat ve tahkimatı/sağlamlaştırılması yapılmıştır. Taşın kaidesindeki mevcut ibareden, bin sene evvel Konstantin zamanında onarıldığı, sonrasına ait hiçbir tamiratın yapılmadığı, geçen yüzyıllar boyunca Dikilitaş'ın yarısından yukarısının ekseninden haylice eğilerek tehlikeli bir duruma geldiği görülmüştür. Öncelikle eğik kısmın taşları aşağı alınmış ve üzerlerine numara yazılmıştır. Kalan kısmı, yani daha aşağı kısmı ise gerekli görülen tamir ve tahkimatı yapıldıktan sonra numaralandırılmış taşlar sırasıyla yerlerine konulmuştur. Bütün bu işlemler sonucunda anıt aslına yakın bir hale getirilmiştir. Bütün bunların II. Abdülhamid döneminde yapılmış olmasından dolayı Dikilitaş'ın kaidesine, bu dönemde onarımın yapıldığını gösteren bir tarihçe kitabesi konulmak üzere hazırlanmıştır (BOA., MF.MKT., 199/17, 24 Cemâziye'l-evvel 1313/12 Kasım 1895). Bu kitabenin yerleştirilmediği anlaşılmaktadır. Arşiv belgelerine göre 4-5 yıl gibi bir süre alan incelemeler sonunda bu tamir, 1895 yılı ortalarında tamamlanmıştır.

XIX. yüzyılın sonunda, Örne Sütun'un onarımı yanında, Sultanahmet Meydanı'ndaki anıtların durumunun titizlikle takip edildiği ve gerekli çalışmalar yapıldığı, dönemin yazışmalarından anlaşılmaktadır. 1892 yılı sonunda, Burmalı/Yılanlı Sütun'un korunması, âsâr-ı âtikadan olan sütunun layığıyla imar ve temizliğinin yapılmadığı yolunda gerekenlerin yapılması istenmiştir (BOA., MF.MKT., 156/85, 27 Cemâziye'l-evvel 1310/17 Aralık 1892). 1897 yılında, "Sultanahmet Meydanı'nda dikilitaşların etrafındaki kırık ve düşmüş demir parmaklıkların" tamirinin gerektiği, gerekli tespitin yapılarak masrafının belirlendiği ifade edilmiştir (BOA., MF.MKT., 352/22, 9 Ramazan 1314/11 Şubat 1897).

Yüzyılın Sonunda Sultanahmet Meydanı

XIX. yüzyılın sonlarında, Sultanahmet Meydanı'nda kapsamlı birtakım düzenlemeler ve bazı tarihi yapıların onarımına dair çalışmalar yapıldı.

mıştır. Bu dönem aynı zamanda, meydanın önemli anıt eserlerinden olan Alman Çeşmesi'nin inşa sürecidir (2). Yıldız Saray-ı Hümâyunu, Baş Kitâbet Dâiresi'nden yazılan 15 Temmuz 1899 tarihi yazı, bu tarihte Sultanahmet Meydanı'nda yapılacak düzenlemeler hakkında detaylı bilgi vermektedir. Belgede,

Sultanahmet Meydanı'ndaki dikilitaşlarla burmalı sütunun etrafına granit taşından kaldırım ferşiyle taşların aralarındaki boş mahallerin bahçe haline ifrağı ve taşların etrafında mevcut demir parmaklıkların tamiri ve etrafına fenâril rekzi ve mekteb-i sanayinin önüne taştan yaya kaldırımı ferşiyle mezkur meydandaki ebniye-i emiriyye ile o hizada bulunan Çukur Çeşmenin ön tarafında bulunan ve çirkin manzara arz etmekte olan ahûrların hedmi ve Çukur Çeşmenin de tamiri ile çeşme civarındaki hanelerin ittisâline duvar inşâsı ve cami-i şerifin karşı cihetine demir parmaklıklar yaptırarak icabı kadar ağaç garzı ve mekteb-i sanayi binasının üstüne de bir kat yapılması ve yapılacak demir parmaklıkların gümüşsuyu hastahanesi karşısındaki parmaklıklar gibi imâl ettirilmesi (BOA., İ.HUS., 76/1317 Reb'ü'l-evvel 22/15 Temmuz 1899)

buyurulmuştur. Bu tarihte meydandaki dikilitaşlarla Bumalı/Yılanlı Sütun'un etrafına granit taşından kaldırım döşenmesi, araların yeşillendirilerek bahçe haline getirilmesi, taşların etrafında bulunan demir parmaklıkların tamir ettirilmesi ve bunların etrafına fener dikilerek aydınlatmanın sağlanması; meydana nazır konumdaki Mekteb-i Sanayi binasının (bugün Marmara Üniversitesi, rektörlük binası) önüne, Örme Sütun'la Mekteb-i Sanayi arasına taştan yaya kaldırımı döşenmesi; meydana bakan İbrahim Paşa Sarayı'nın güney köşesinde bulunan Çukur Çeşme'nin ön tarafında çirkin bir manzara sunduğu beyan edilen damların kaldırılması ve Çukur Çeşme'nin tamiri ile civarındaki evlerin bitişiğine duvar yapılması; caminin karşısına demir parmaklıklar yaptırılarak ağaç dikilmesi; Mekteb-i Sanayi'nin üstüne de bir kat yaptırılması istenmiş ve yapılacak bu işlerin hangi birimler tarafından yürütüleceği belirlenmiştir.

Sultanahmet Meydanı'nın güney sınırında bulunan Mekteb-i Sanayi, mevcut Kılıçhane binasının yıkılmasıyla XIX. yüzyılın ikinci yarısında, 1866-68 yılları arasında yapılmıştır. Bu yapının 1894 depreminde zarar gördüğü, harap olduğu, 1899'da yeniden açıldığı bilinmektedir (Ahunbay, 1996: 199-200; Tanman, Çobanoğlu, 2010: 57). 1899'da "mekteb-i sanayi binasının üstüne de bir kat yapılması" gündeme gelmiştir. İki katlı olan cephe, deprem sonrası onarımda üç katlı olarak düzenlenmiştir. 15 Temmuz 1899'da, "Mekteb-i Sanayi binasına yapılacak katın inşâsının Orman ve Maadin Nezareti" tarafından yaptırılacağı belirtilmiştir (BOA., İ.HUS., 76/1317 Rebî'ü'l-evvel 22/15 Temmuz 1899).

Sultanahmet Meydanı'nın batı yönünde bulunan Çukur Çeşme'nin de XIX. yüzyılın sonunda tamir edildiği anlaşılmaktadır (BOA., İ.HUS., 76/1317 Rebî'ü'l-evvel 22/15 Temmuz 1899; DH.MKT., 2223/76, 11 Rebî'ü'l-evvel 1317/20 Temmuz 1899). XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılan ve Saka Çeşmeleri olarak da bilinen çeşme, Kanuni tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan Kırkçeşme su tesislerine bağlı olduğu bilinen dörtlü çeşme grubudur (Tanman, Çobanoğlu, 2010: 39). Bugün de mevcut olan çeşme, çukur bir alanın batı duvarında sıralanan dört sivri kemerli nişten oluşmaktadır.

Alman Çeşmesi

Alman Çeşmesi, aynı zamanda bu dönemin prestij alanı olarak görülen Sultanahmet Meydanı'nda inşa edilmiştir. Bu bağlamda meydana bir takım çalışmalar yapılmıştır. Alman İmparatoru II. Wilhelm tarafından, 1898'deki İstanbul seyahati anısına yapılması düşünülen çeşmenin inşasına, imparator ülkesine döndükten hemen sonra karar verilmiş olmalıdır. Konu ile ilgili yazışmalar 1899 yılı başlarında başlamış; çeşmenin nereye inşa edileceğine dair görüşler, istekler beyan edilmiştir. Çeşmenin, "...bir meydana yapılması münâsib ve Sultanahmet Meydanı'nda

bazı âsâr-ı atıka bulunacağı cihetle...” orada, yani meydanda ve eski eserlerin arasında olmasının uygun olacağı düşünülmüştür (BOA., Y.A.HUS., 394/38 13 Zilkade 1316/25 Mart 1899). Yazışmalar sonucunda, çeşmenin Sultanahmet Meydanı’nda Millet Bahçesi olarak tanınan bahçenin arka tarafına, yani bugünkü yerine inşası kararlaştırılmış; etrafta çirkin bir görüntü arz ettiği belirtilen ahşap parmaklıkların olduğu ve bunların Mekteb-i Sanayi’de yaptırılacak demir parmaklıklarla değiştirilmesi gerektiğine karar verilmiştir (BOA., Y.PRK.BŞK., 59/37, 22 Zilhicce 1316/3 Mayıs 1899). Bu bağlamda Sultanahmet Meydanı’nda çevre düzenlemesi çalışmaları yapılmıştır.

Alman Çeşmesi’nin açılışı için Sultan II. Abdülhamid’in 25. cülus yıldönümü kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda çalışmalar hızlandırılmıştır. Sultanahmet Meydanı’nın bütün olarak ele alındığı ve düzenleme çalışmalarının bu şekilde yürütüldüğü anlaşılmaktadır. 19 Ağustos 1900 tarihli yazışmada, meydanda yapılan çalışmalar detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Mekteb-i Sanayi üst katının hitâmu kuvve-i karîbeye geldiği gibi haşmetli Almanya imparatoru hazretleri tarafından Sultanahmet Meydanı’nda inşâsı başlattırılan çeşmenin ameliyât-ı ibtidâisi dahi iyice ilerleyip bunların cülûs-ı meyâmin-i men’ûs-ı hazret-i hilâfet-penâhîye müsâdif yevm-i mesuda resm-i küşâdının icrâsı tabîi bulunduğundan bahisle mezkûr meydanda yapılması irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî iktizâ-yı âlisinden olan şeylerden Şehremaneti celilesine aid olanların dahi bir an evvel ifâsı ve Mekteb-i Sanayi’de imâl olunacak parmaklıkların esmânı... mezkur parmaklıkların yaptırılması ve meydana çirkin manzara arz etmekte bulunan âhûrların kaldırılıb kaldırım tefriş ve ağaç garsı ve teferruatının ifâsı... bunların icrâsı cülûs-ı hümâyun ruz-ı firuz cenab-ı mülûkaneye müsâdif yetiştirilmesi emanetçe müste’cel bulunduğuna zikr olunan meydan ile dikili taşlara nazar Üçler cami-i şerifi arsasının önüne muktezi duvar ile oradaki (BOA., DH.MKT., 2391/44, 22 Rebî’ü'l-âhir 1318/19 Ağustos 1900)

düzenlemelerin tamamlanması istenmiştir. Sultanahmet Meydanı'nda, mevcut ahşap parmaklıkların kaldırılarak demir parmaklıklarla değiştirilmesi, çirkin bir görüntü sunan damların kaldırılması, etrafa ağaç dikilmesi, kaldırımların düzenlenmesi bu tarihte yapılması planlanan çalışmalardır. Burada bahsi geçen Üçler Camii, 1551 yılında yaptırılan, 1865 Hocapaşa yangınında harap olan ve sonraki yıllarda ortadan kalkan yapıdır (Eyice, 1994: 334). Çukur Çeşme'nin üst tarafında yer alan bu caminin yeri yangın sonrası arsa durumunda bırakılmıştır. Bu arsanın önüne duvar çekilmesi planlanmıştır. Bütün bu işlemler için ayrılan bütçenin yeterli gelmediği, dolayısıyla meydandaki gerekli düzenlemelerin belirlenen tarihte yetiştirilemediği anlaşılmaktadır. Aynı yılın sonunda çalışmaların tamamlanmadığı, "...meydan-ı mezkûrun hâl-i hâzır çirkin bir manzara irâe etmekte olduğu..." belirtilmiştir (BOA., Y.MTV., 207/144, 29 Cemâziye'l-âhîr 1318/24 Ekim 1900). Birtakım eksiklikler ve maddi yetersizlikler sonucunda, Alman Çeşmesi belirlenen tarihte açılmamıştır. Çeşmenin, İmparator II. Wilhelm'in doğum gününde açılmasına karar verilmiş ve hazırlıklar tamamlanarak 27 Ocak 1901 Pazar günü büyük bir törenle açılış yapılmıştır (BOA., Y.PRK.HR., 29/86, 5 Şevvâl 1318/26 Ocak 1901).

Sonuç

Sultanahmet Meydanı, Osmanlı İstanbulunun, "asıl İstanbul şehrinin" en önemli açık alanıdır. Meydan XIX. yüzyılda da önemini korumuştur. Bu yüzyılda meydanda birtakım çevre düzenlemeleri yapılmış; meydanın parçası olan anıtların onarımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca meydanın çevresindeki birçok anıtsal kamu yapısının bu yüzyılda, özellikle Tanzimat Dönemi'yle birlikte yapılmaya başlandığı, Sultan II.Abdülhamid Dönemi'nde de ivme kazanarak devam ettiği görülmektedir (3).

Sultanahmet Meydanı, XIX. yüzyılda, çevre düzenlemeleri, mevcut anıtların onarımları, yeni inşa edilen veya edilmesi düşünülen yapılarıyla Osmanlı'nın, Osmanlı İstanbul'unun Batılı yüzünü yansıtan bir meydan olarak düzenlenmiş ve kullanılmıştır (**Resim 7**). Dikilitaşları, millet bahçesi, sergi binası, Alman Çeşmesi yanında inşa edilmesi planlanan saat kulesi meydanın "Batılı" öğeleridir.

Resim 7. Sultanahmet Meydanı'nın son durumu.
Meydanda bulunan Dikilitaş, Burmalı/Yılanlı Sütun ve Örme Sütun.
(Foto: Nurcan Yazıcı, 2009)

NOTLAR

1. Sultanahmet Meydanı, Osmanlı başkentinin, Beyazıt Meydanı'yla birlikte meydan olarak tanımlanan iki alanından birisidir. 1585 tarihli İstanbul kadısına yazılan bir hükümde, "Atmeydanı'nın yılda bir kere" süpürülüp temizlene geldiği belirtilmektedir (Ahmed Refik, 1988: 66).
2. Alman Çeşmesi'nin inşa süreci hakkında kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Bakz. Yazıcı, 2010: 173-197.
3. Bu dönemde meydanın çevresindeki yapılarla ilgili bakz. Tanman, Çobanoğlu, 2010: 55-64.

KAYNAKÇA

- Ahmed Refik, (1988), *Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı*, İstanbul.
- Ahunbay, Z. (1996), "Sultan Ahmet Meydanı'nda Bulunan Marmara Üniversitesi Rektörlük Binaları'nın Tarihi Kimliği ve Restorasyon Sorunları", *Prof. Doğan Kuban'a Armağan*, İstanbul, s.195-215.
- Aktepe, M. (Yay. Hazl.) (1990), *Vak'a-nüvis Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi*, XIII, Ankara.
- Allwood, J. (1977), *The Great Exhibitions*, New York.
- Carbognano, C. C. (1993), *18.Yüzyılın Sonunda İstanbul*, İstanbul.
- Cezar, M. (1995), *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi I*, İstanbul.
- Çobanoğlu, A. V. (1998), "Sultan Ahmed Külliyesinde Sebiller ve Çeşmeler", *17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı*, Sempozyum Bildirileri, (19-20 Mart 1998), İstanbul, 57-76.
- Ergin, O. N. (1995), *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye 7*, İstanbul.
- Eyice, S. (1994), "Üçler Mescidi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7, İstanbul, 334.
- Empire Ottoman, Coup d'oeil général sur L'Exposition Nationale a Constantinople*, Extraits du "Journal de Constantinople", 1 Octobre 1863.
- Muslubas, A. (2007), *Sultanahmet Tarihi Alanı Araştırması, Çevre Düzenlemesi Öncesi İnceleme ve Metod Önerisi*, İstanbul.
- Müller-Wiener, W. (2007), *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, İstanbul.
- Sakaoğlu, N. (1993), "Atmeydanı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1, İstanbul, 414-418.
- Sinanlar, S. (2005), *Atmeydanı Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine*, İstanbul.
- Tanman, M. B., Çobanoğlu, A. V. (2010), "Atmeydanı ve Çevresinde Osmanlı Mimarisi", *Hippodrom/Atmeydanı: İstanbul'un Tarih Sahnesi- Hippodrome/Atmeydanı: A Stage for Istanbul's History*, II, İstanbul, 32-70.
- Yaltrık, F. (1994), "Parklar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 6, İstanbul, 223-225.
- Yazıcı, N. (2009), "'Symbol' Der Türkischen-Deutschen Freundschaft Die Bauzeit Des Deutschen Brunnens in Sultanahmet Und Denkanregungen Einer Zeichnung/Türk-Alman Dostluğunun Hatırası/Nişânesi', Sultanahmet'teki Alman Çeşmesi'nin İnşa Süreci ve Bir Çizimin Düşündürdükleri", *İki Dost Hükümdar Sultan II. Abdülhamid ve Kaiser II. Wilhelm/Zwei Befreundete Herrscher*, İstanbul, 173-197.
- Yazıcı, N. (2010), "İlk Osmanlı Sergi Binası ve Mimar Bourgeois-Parvillée-Montani İşbirliği/The First Ottoman Exhibition Building in Atmeydanı and the Collaboration of Architects Bourgeois-Parvillée-Montani", *Hippodrom/Atmeydanı: İstanbul'un Tarih Sahnesi- Hippodrome/Atmeydanı: A Stage for Istanbul's History*, II, İstanbul, 128-151.

Belgeler

- BOA., A.MKT.MHM., 252/58, 21 Receb 1279/12 Ocak 1863.
BOA., A.MKT.MHM., 329/85, 22 Zilkade 1281/18 Nisan 1865.
BOA., A.MKT.MHM., 350/63, 23 Şevval 1282/ 11 Mart 1866.
BOA., DH.MKT., 1376/59, 9 Safer 1304/7 Kasım 1886.
BOA., DH.MKT., 1607/65, 18 Receb 1306/20 Mart 1889.
BOA., DH.MKT., 2223/76, 11 Rebî'ü'l-evvel 1317/20 Temmuz 1899.
BOA., DH.MKT., 2391/44, 22 Rebî'ü'l-âhir 1318/19 Ağustos 1900.
BOA., MF.MKT., 156/85, 27 Cemâziye'l-evvel 1310/17 Aralık 1892.
BOA., MF.MKT., 164/48, 29 Şa'bân 1310/18 Mart 1893.
BOA., MF.MKT., 167/37, 19 Şevvâl 1310/6 Mayıs 1893.
BOA., MF.,MKT., 199/17, 17 Eylül 1310/29 Eylül 1894.
BOA., MF.MKT., 199/17, 15 Muharrem 1313/8 Temmuz 1895.
BOA., MF.MKT., 199/17, 24 Cemâziye'l-evvel 1313/12 Kasım 1895.
BOA., MF.MKT., 352/22, 9 Ramazan 1314/11 Şubat 1897.
BOA., İ.DH., 341/22429, 17 Recep 1272/24 Mart 1856.
BOA., İ.DH., 940/74403, 2 Zi'l-hicce 1301/23 Eylül 1884.
BOA., İ.DH., 940/74403, 16 Rebî'ü'l-âhir 1302/3 Şubat 1885.
BOA., İ.HUS., 76/1317 Rebî'ü'l-evvel 22/15 Temmuz 1899.
BOA., İ.MMS., 39/1604, 23 Cemâziye'l-evvel 1279/16 Kasım 1862.
BOA., Y.A.HUS., 394/38 13 Zilkade 1316/25 Mart 1899.
BOA., Y.MTV., 207/144, 29 Cemâziye'l-âhir 1318/24 Ekim 1900.
BOA., Y.PRK.BŞK., 59/37, 22 Zi'l-hicce 1316/3 Mayıs 1899.
BOA., Y.PRK.HR., 29/86, 5 Şevvâl 1318/26 Ocak 1901.
BOA., Y.PRK.ŞH., 5/41, 2 Rebî'ü'l-âhir 1312/3 Ekim 1894.

Kısaltmalar

A.MKT.MHM.	Bâb-ı Âlî Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH.MKT.	Dahiliye Mektubi Kalemi
MF.MKT.	Maarif Mektubi Kalemi
İ.DH.	İradeler Dahiliye
İ.HUS.	İradeler Hususi
İ.MMS.	İradeler Meclis-i Mahsus
Y.A.HUS.	Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı
Y.MTV.	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y.PRK.BŞK.	Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti
Y.PRK.HR.	Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzâtı
Y.PRK.ŞH.	Yıldız Perakende Evrakı Şehremaneti Maruzâtı

Not: Resim 4 ve 5'in telif hakkı ödenmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Nurcan Yazıcı: 1999 yılında İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktorasını Mimar Sinan Üniversitesi'nde tamamlayan yazar, aynı üniversitenin Sanat Tarihi Bölümü'nde Yardımcı Doçent olarak çalışmaktadır. Çalışmalarını Türk Sanatı, ağırlıklı olarak mimarlık tarihi ve mimari süsleme alanında sürdürmektedir. Çalışma alanıyla ilgili ulusal ve uluslararası sempozyumlara katılmış; çeşitli kitap ve dergilerde makaleleri yayımlanmıştır. 1998 yılından bu yana İznik Çini Fırınları Kazısı'na katılmakta olan yazar aynı zamanda "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konağı Binaları" isimli bir projeyi ve Kırklareli-Demirköy Fatih Dökümhanesi kazı başkanlığını yürütmektedir.

İletişim: Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Beşiktaş/İstanbul, nurcianyaz@hotmail.com